

Platon *Diyaloglar*'ında Protagoras Değerlendirmesi¹

Nergüzel Çolak²

Öz

Bu araştırmanın amacı Platon'un *Diyaloglar*'ındaki Protagoras'ta Sokratik ve Sofistike karşıt görüşleri ve erdemlilik hakkındaki çıkarımları değerlendirmektir. Bu araştırma nitel olarak diyalogda geçen Sokrates ve Protagoras'ın fikirlerini karşıtlığını anlamlandırma amacı güder. Literatür taramasına göre zamanla kimileri kaybolan ve Antik Yunan öğretilerini derinlemesine hissettiren Platon *Diyaloglar*'ı yedinci yüzyıldan itibaren bir bütün olarak İslam dünyasına geçer ve İslam tercümanları orijinal Grekçe halinde koruyup daha sonrasında Arapçaya tercüme ederler. Batı'ya geçişinin büyük ölçüde on ikinci yüzyıl Rönesansı ile olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda bu diyaloglar literatür incelemesinde etik, eğitim, epistemoloji, politika ve diyalektik gibi pek çok konuya kaynaklık etmiştir. Üç döneme ayrılan Platon *Diyaloglar*'ından Protagoras, Platon'un gençlik diyalogları arasında geçmektedir. Bu diyaloglar Sokrates ekseninde gelişen erdemlilik durumunu dile getirme çerçevesinde gerçekleşir. Bu nedenle bu diyaloglara 'Sokratik diyaloglar' denmektedir. Sokratik diyaloglar, esas olarak ahlaki erdemleri ele alırken, erdemlin özü ve erdem tanımları esas alınarak oluşturulmaya çalışılır. Protagoras, sıralamaya göre Lysis diyalogundan sonra ve Theaitetos'tan önce gelir. Bu araştırmanın bulgularına göre bu diyalog temelinde erdemlin ne olduğunu ve öğretilerinin olup olmadığı konusunda ele alır. Platon, Protagoras'ın, 'insan her şeyin ölçüsüdür' sözüyle sofistlerin bilgi anlayışını eleştirir.

Anahtar Kelimeler: Sokrates, Protagoras, erdem, ölçü.

Evaluation of Protagoras in Plato's Dialogues³

Abstract

The aim of this research is to evaluate the opposing views of Socratic and Sophistic in Protagoras in Plato's Dialogues and the inferences about virtue. This research aims to make sense of the contrast of the ideas of Socrates and Protagoras in the dialogue, qualitatively. According to the literature review, Plato's Dialogues, some of which were lost over time and deeply felt the Ancient Greek teachings, passed to the Islamic world as a whole from the seventh century, and Islamic translators preserved their original Greek and translated them into Arabic. Its transition to the West is thought to have been largely due to the twelfth-century Renaissance. At the same time, these dialogues have been the source of many topics such as ethics, education, epistemology, politics and dialectics in the literature review. Protagoras from Plato's Dialogues, which is divided into three periods, takes place among Plato's youth dialogues. These dialogues take place within the framework of expressing the virtuous state that develops in the axis of Socrates. This is why these dialogues are called 'Socratic dialogues'. While Socratic dialogues mainly deal with moral virtues, they are tried to be created on the basis of the essence of virtue and definitions of virtue. Protagoras comes in order after the Lysis dialogue and before Theaitetus. According to the findings of this research, this dialogue basically deals with what virtue is and whether it is teachable. Plato criticizes the sophists' understanding of knowledge with the words of Protagoras, "man is the measure of all things".

Key Words: Sokrates, Protagoras, virtue, measure.

Makale Geçmişi

Geliş: 11.05.2022

Kabul:28.05.2022

Yayın:30.06.2022

¹ Bu çalışma derleme makale olduğu için etik izin gerektirmemektedir.

² Sorumlu yazar, Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Konya/Türkiye, colaknerguze197@gmail.com, ORCID: orcid.org/0000-0002-0736-0338

³ Bu çalışma "13th International Congress On New Trends In Education" (2022) kongresinde sunulmuştur.

Makale Türü
Önerilen Atf

Derleme Makale
Çolak, N. (2022). Platon diyaloglar'ında protagoras değerlendirmesi. *Uluslararası Disiplinlerarası Mükemmellik Arayışı Dergisi (UDMAD)*,2 (1), ss. 8-15.

Giriş

Platon (MÖ 428-347) felsefede yazılı geleneğin oluşmasına büyük katkıda bulunmuş, idealist felsefe geleneğinin başlatıcısıdır. Platon'un kurduğu *Akademia* bugünkü ilk üniversite olması bakımından göz doldürmüştür ve yazdığı tüm eserlerin sonraki dönemlere geçmesi ile İslam düşüncesi ve Orta çağ felsefesine etkisi azımsanmayacak derecede büyüktür. Kendinden önceki düşünürlerin aksine, sadece metafizik ve doğa felsefesi veya moral, politik felsefe üzerine bir sosyal felsefe yerine, felsefenin bütün alt disiplinleri içeren bir sistem inşa eder.

Platon'un Pratoğoras adlı eserini değerlendirmeye geçmeden önce onun hayatına bakmak felsefesini anlamak için büyük önem arz etmektedir. Platon'un yaşamış olduğu bazı deneyimler onun hem felsefeyle ilgilenmesine hem de öğretisini oluşturmasında büyük rol oynamıştır. Platon MÖ. 428'de Atina'da soylular sınıfına mensup bir ailede doğmuştur. Ailesi yönetimde söz sahibiyken Atina'ya demokratik yönetimin gelmesi bu soylu sınıfın güç kaybetmesine neden olmuştur. Hem Platon hem de Aristokratlar haliyle bu durumdan rahatsızlık duymaya başlamışlardır. Bu gelişme üzerine Platon siyasete atılmak yerine felsefeye yönelmiştir. Çünkü tanık olmuş olduğu iki olay hayatın ve düşüncelerini kökten değiştirmiştir. Bunlardan ilki, Peloponnesos Savaşı (MÖ 431-404), ikincisi ise Sokrates'in idamı (MÖ 399) dir. Platon sürekli değişen yönetim şekli ve haksız yere yapılan idamlar nedeniyle siyasi düşüncede büyük hatalar olduğunu düşünmektedir. O nedenle onu felsefeye iten temel motivasyon, devlet ve toplum ile ilgili kaygılardır. Çünkü o kendi dönemindeki devletlerin kötü bir şekilde yönetildiğini fark ederek aslında felsefe sayesinde ideal bir devlet yönetimi ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu nedenle Platon'un felsefesine bakarken onun en temelde bir siyaset filozofu olduğunu unutmamak gerekir.

Platon'un eserinin başkarakteri olan Protagoras (MÖ. 490-420), felsefe literatüründe "insan her şeyin ölçüsüdür" sözü ile günümüze dek varlığını sürdürmüştür. Platon'a göre Sofistliği kuran Protagoras'tır. Protagoras Abdera'lıdır. Çağdaşı Gorgias ile Sofistler arasındaki en önemli figürlerdendir. Platon, Protagoras'ın yaptığı işi *erdemlilik öğreticiliği* olarak tanımlamaktadır. Protagoras'ın yazdıklarından günümüze hiçbir şey kalmamıştır. Ancak buna karşın pek çok filozofa ilham kaynağı olmuştur. Kimilerine göre Rölativizmin (Göreceliğin) ve Agnostizmin (Bilinemezliğin) kurucusu kabul edilmiştir. Atina'ya yerleşmeden önce öğretmenlik ve danışmanlık yapmıştır. Dönemin politikacılarından ve o dönemin devlet adamlarından Perikles (MÖ. 495-429) ile arkadaş olmuştur. Hatta Protagoras o dönemde yeni kurulan Atina kolonisinde yapılacak anayasaya davet edilmiştir. Topluluğa hitabet, şiir eleştirileri yapmış ve yurttaşlık hakkında söylevler vermiştir. Genelde dinleyicileri Atina'nın elit kesiminden oluşan Sofist bir düşünürdür. Protagoras için söylenebilecek etik, politik, eğitim konularında ayrıca işlenecek pek çok konu vardır. Bahsi geçen bu konunun dışına çıkmamak adına bu kadar bilgi yeterlidir.

Sofist olan Pratoğoras ve Sokrates arasında geçen bu diyalog Sofistlerin doğasını, erdem in birliği ve öğretilirliğini konu edinmektedir. Aynı zamanda Protagoras diyalogu Platon'un hazrı tartıştığı ilk diyalogdur denilebilir. Bu diyalogda hazrı iyi ile eşdeğer kılması nedeniyle hazrı bir görüşü benimsediği söylenebilir. Ancak Platon *Gorgias*, *Phaidon* gibi diyaloglarında ise hazrı karşı çıkmaktadır. Onun bu eserde hazrı benimsediği yönündeki kanıt ise eserinde bahsettiği "*hoş olan her şey iyidir*" (351. 76)⁴ söz olabilir. Platon'un Sokrates'in erdemini yansıttığı bu diyalogda iyi ve kötü ile aynı değeri taşıyan kavramları da işler. İyiyle aynı değeri taşıyan kavramlar; haz, güzel, bilgelik ölçü, doğruluk cesaret, dindarlık. Kötüye karşılık gelen kavramlar; dinsizlik, ölçsüzlük, cahilliktir.

Bu diyalogda Protagoras'ın ölçülülüğü üzerinden bir Sokrates değerlendirmesi söz konusudur. Protagoras insanı her şeyin ölçüsü kabul eder. Platon'a göre gerçekliğin ölçüsünü bu dünyada anlayamayız, çünkü asıl gerçeklik bu görelî dünyada değil idealar dünyasındadır. Yani Platon,

⁴ Shorey, Platon'un etiğini dörte ayırır: Sokratesçil Paradokslar 2. Erdem, 3. Hazırlık Sorunsalı, 4. Erdem in ve mutluluğun bununla ilişkisi (Shorey, 1903, .9)

Pratogoras'ın görelî dünya savunusu karşısına Sokrates'in hakikat karşılaştırması üzerinden bir ölçü sunma niyetindedir. Platon Herakleitos gibi sürekli bir değişim içinde olan dünya görüşünü kabul edip böyle bir dünya görüşünde kesinliğe ulaşamayacağı görüşündedir. Tam olarak bu noktada Platon'un felsefe tarihine işleyen önemli ayrımı ile karşılaşmaktayız. Bu ayrım görünüş ve gerçeklik ayrımıdır. Platon'un bu sorunu birçok düşünce de farklı biçimlerde kendine pay bulmuştur. Daha çok epistemolojik ve ontolojik bağlamda değerlendirilmeye alınmıştır.

Platon'un diyalog türünde yazdığı eserler dönemin felsefe tarihinde ismi geçen önemli bir konu olmuştur. Çünkü bu yazı türü Aristoteles'ten sonra monoloğa dönüşmüştür. Felsefi metinlerde baş unsurlardan biridir denilebilir. Platon genel olarak diyaloglarını tarihsel şahsiyetlere hitaben yazmıştır. Genel itibari ile Platon'un diyaloglarında iki yaklaşımdan söz edilebilir: İlki argümantatif dogmaya dayalı öğretî. Yani o dönemde dogma olarak ifade edilen şey bir görüş ya da fikre dayalı yaklaşımdır. Genel anlamda idealar dünyası olmak üzere kanıtlanmalı, argümanlara dayalı, Aristoteles mantığı gibi alt alta dizilen gibi konular diyaloglarda geçmiştir. Diğer yaklaşım olan Dramatik yaklaşım ise bu görüşleri sanki tiyatral bir ortamdaymışçasına her bir diyalogun karakteri ile ifade edilmiş şekli birbirinde farklıdır ve farklı konulara hitap etmektedir. Bu da Platon'un kendi içerisinde çelişkili görüşler ortaya attığı yönünde eleştiriler almasına neden olmuştur. Felsefi yaklaşıma argümantatif yaklaşım temel alınmıştır. Bu yaklaşım üzerinde Platon'un Pratogoras eserini inceleyecektir.

Platon'un diyalogları üçe ayrılır. Platon'un diyaloglarındaki kronolojik gelişim varoluş ve öz, beden ve ruh arasındaki ontolojik ayrım ya da çatallaşma ile oluşmuştur. Diyalogların kronolojik sıralaması tek bir düşünce olmasa da Platon'un idealar kuramının temelini oluşturan bu ontolojik ayrım erken-orta-geç diyaloglar içinde gelişim göstermiştir.

Platonun diyaloglarına ontolojik bağlamda bakıldığında Platon'un ontolojisi özcü mantığa dayanmaktadır. Bu görüşün temelini Parmenides ve Herakleitos'tan alan Platon, bu iki düşünürün görüşlerinin kendi metafiziğinde yeniden şekillendirmiştir. Herakleitos'un oluş düşüncesini varoluşun içine transfer ederken, Parmenides'in Sonsuz Bir'ini idealar kuramının değişmez varlık dünyasının birlik düşüncesi (ideası) olarak almıştır (Bigger, 1968, 9). Bigger'in ifade ettiği üzere Platon felsefesini oluşturan bu iki görüş Platon'un Sofistliği ve Protogoras'ın rölativizmini de eleştirel yönde alması açısından önemlidir.

Platon Protogoras diyalogunda en çok eleştirdiği düşünce Protogoras'ın savunduğu, insanın her şeyin ölçüsü olduğu fikridir. O, Protogoras diyalogunda rölativizmin karşısında duran bir görüş sergilememektedir. *"Bu düşünce, felsefe tarihinde hala güncelliğini koruyan nesnel ile öznel olan arasındaki temel tartışmanın en ciddi ayrımını temsil etmektedir"* (Balaban, 1999, 249.)

Protogoras Diyaloguna Eleştirel Bir Yaklaşım

Protogoras felsefesi ile Platon düşüncesi tam karşıt görüşleri içermemesi nedeniyle bu görüşleri uzlaştırmak pek mümkün görünmemektedir. Watson ise belli başlı konularda bu iki düşünürün görüşlerinin birleşebileceğini düşünmektedir. *"Watson, rasyonel bir idealizmin temsilcisi sayılan Platon felsefesi ile pragmatizm ve hümanizmin "ata"sı kabul edilebilecek Protogoras felsefesini birleştirmeye çalışır."* (Durmaz, 2020, 57) Sokrates felsefesinin temelinde erdem bilgililiğe bağlı bir şekilde ele alınır. Sokrates ahlaki doğruluklar da dahil tüm doğrulukları rasyonel ve tutarlı kabul ederek ahlaki düşünceleri evrensel kabul etmiştir. Bu nedenle en nihai hedef erdeme ulaşmaktır. Protogoras ise rasyonele bağlı evrensel bir ilkeden ziyade ahlaki yargıları insana yol gösterici iyi vatandaşlar olma niteliğinde ele almıştır.

Protogoras karakteri üzerinden bakıldığında diyalogun amacının *"Protogoras'ın gerçeklik ile ilgili rölativist yaklaşımını ortaya koymak olduğu, ancak pek çok rasyonel dışı sonuca ulaşıldığı ve Platon'un bu olumsuz durumun farkına varamadığı görülür"* (Lampert, 2010, 19) Bu nedenle Protogoras'ın cevapları Platon için kesin bir çözüm hiçbir zaman sunamamıştır ve tatmin değeri yoktur. Platon bu diyalogda Sokrates ile Protogoras arasında keskin bir ayrımın var olduğunu sunma amacı güderken Taylor bunun tam aksini iddia eder. O, diğer kaynaklar incelendiğinde Sokrates ile Protogoras'ın aynı hümanist zincir içerisinde yer aldığı ve bundan dolayı her iki filozof arasında Platon'un vurguladığı gibi bir karşıtlığın bulunmadığını ileri sürer (Taylor, 2006, 157).

Bu diyalogda bir diğer tartışma yaratacak konu ise Platon'un aynı diyalogda Protagoras'ın düşüncelerini kendi görüşleri gibi aktarması, bu felsefenin hem yanlış anlaşılmasına hem de Protagoras'la konuşan kişinin kendisi mi yoksa Sokrates mi olduğunun anlaşılmamasına neden olmuştur. Aynı zamanda bu görüşlerden hangisini kabul ettiği ya da desteklediği konusunda direktifler vermemesi bu konunun anlaşılmasında anlam karmaşasına neden olmuştur (Schiller, 1908, 18-19).

İnsan konusunda diyalogları değerlendirdiğimizde: Bilgelik ve cehalet ikiliğinde ele alınmaktadır. Orijinal metinde "*Sophrosyne*" olarak geçen bilgelik; akliselim, kendini kontrol altına alabilme, ılımlı, ölçülü olma anlamına gelmektedir. Protagoras diyalogu Platon'ın Sokratik dönemindeki insan doğasına dair bilgiler (Koçak, 2020, 72) barındırmaktadır. Bu diyalog, okuyucuya insanın yaşamını bilgelik ve cehalet arasında geçirdiğini göstermektedir. Çünkü süreğen ve hiç değişmeyen iyi yalnızca Tanrı'ya özgüdür. Bilgelik ve cehalet arasındaki geçişinde insan eğer ki bilgeliğe yöneliyorsa bu ancak insanın aktif bir şekilde sorgulama sürecinde olmasıyla mümkündür. Bu iki kavram insan temele alınarak değerlendirildiğinde diyalogun daha anlaşılır olacağı kaçınılmaz bir gerçekliktir. "Çünkü diyalog kendi içerisinde siyaset, ahlak, eğitim gibi pek çok konuyu barındırmaktadır, tüm bunların arasında bağlantı kurarak ortak noktalarını belirlemek ancak insan bağlamında gerçekleştirilebilmektedir" (Koçak, 2020, 73).

Diyaloğda tartışılan bir diğer husus ise Sokrates'in insanın bilgi ile mi yoksa duyularla mı yönetildiğine dair tartışmasıdır. O bu tartışmada insanın bilgi ve cesareti arasında erdemliliği hususunda nasıl gidip geldiğini ele alıp insanın hiçbir zaman tam bilgeliğe ulaşamayacağını savunmuştur. (Koçak, 2020, 74) "*İnsan bilgelik ve cehalet arasında yaşamını devam ettirirken bilgeliğe yaklaştığı sürece iyiliğine olanı, bilgelikten uzaklaşıp cehalete yaklaştığı sürece kötülüğüne olanı gerçekleştirmektedir*" (Koçak, 2020, 75). Bu eserin sonucuna bakıldığında Sokrates'in erdemini öğrenilebilir olup olmadığı sorusuna kesin bir cevap bulamadığı ve diğer Sokratik diyalogları gibi sorunun asılı kaldığı anlaşılmaktadır. Nitekim diyalogun devamının gelmesi farklı konulara da alan açacağı fikrini doğurmaktadır. Çünkü Sokrates diyalogun son kısmında erdemlerin öğretilmeyeceği savunusunu yapmak yerine tüm erdemlerin bilgi olduğu düşüncesine ulaşır, bu da erdemini öğretilebilir bir durum olduğu anlayışını doğurmaktadır.

Russell ise, Sokrates'in Protagoras'a öğrenilebilir erdemlerin iyinin ve kötünün ayrımını yapabilmeyi sağlayacak zihinsel bir temele ihtiyaç duyduğunu gösterebilmek için hazın analizini örnek olarak kullandığını düşünür ve Sokrates'in hazcılık ile ilgili tek amacının bu olduğunu ileri sürer (Russell, 2005, 242-243).

Protagoras

Protagoras diyalogunun geniş özeti ve bu özeti değerlendirmesine bakalım. Sokrates'in, Protagoras'la olan diyalogu, Hippokrates'in, Protagoras'tan bilgi öğrenmek için Sokrates'e haber etmesiyle başlar. Hippokrates Protagoras'tan para karşılığında bilgi alacağını dile getirir. O dönemde kendilerini sofist diye tanıtanlar bilgilerini para karşılığında satmaktadır ve Protagoras da kendini sofist diye nitelendirmektedir. Ancak Sokrates, Hippokrates'in bir Sofistten bilgi almasının onu Sofist olma tehlikesine düşüreceğinden söz eder (Platon, 2017, 28, [311-312]). Çünkü kendilerinin de mensup olduğu Atinalılar, Sofistlerin bu eğitim tarzlarını pek hoş bulmazlar. Nitekim Hippokrates bunun bir eğitim bir müzik ya da beden eğitimi olmadığını, edindiği bilgiyle o bilgiye yönelik bir şey olmayacağını ve özgür insana yönelik bilgisini artıracığını söyler (Platon, 2017, 29, [312]).

Bilgi ile ilgili Sokrates'in kafasını karıştıran bazı hususlar vardır; Sofistler kendilerini bilginin öğretmeni olarak adlandırılırlar, ancak onlar hangi bilginin öğretmenidirler? Sonuçta her alanın farklı bir bilgi şekli vardır. Hippokrates, onların hitabet sanatının öğretmeni olduğunu söyler, ancak bu Sokrates için yeterli bir cevap değildir. Bu hitabet hangi konuda konuşmayı öğretmektedir? Hippokrates bu konu karşısında Sofistleri savunacak bir yanıt bulamaz. Sokrates için Sofistler, ruhun beslenmesi için ürünler satanlardır (Platon, 2017, 30, [313]). Bilgi satarlar ama hangi bilgi olduğu muammadır. Bu nedenle onların tüccarlardan bir farkı yoktur. Tüccarlar sattıkları ürünlerin iyiliğine kötülüğüne bakmadan gelecek paraya bakarlar ve kendi malını överler. İşte Sofistler de böyledir Sokrates (Platon) için. Ancak "*bilgi satın almak, beden için bir şey satın almaktan daha tehlikelidir*" (Platon, 2017, 31,

[314]). Çünkü yanlış bilgi ruhu kötüye götürebilir. Ayrıca Sokrates için bilginin iyi-kötü, yararlı-zararlı olup olmadığını genç birinden değil, bu konuda deneyimlenmiş birinden öğrenmek daha doğrudur.

Protagoras kendisini sofist ilan etmesinin nedeni olarak, halkın kendi halinde gerçekliğe erişemeyeceğini, aynı zamanda yöneticilere de kendi tarzında yaklaşamayacağını dile getirerek insanlara farklı bir Sofistik tavrıyla yaklaşmanın gerçekliği sunacağı inancındadır. Yaptığıyla kendisinin çelişmemesi içinde buna uygun şekilde davrandığını dile getirir. Ayrıca sofistlere yöneltilen suçlamalardan kendi çabası ve Tanrıların yardımı ile kurtulduğunu söyler. Ancak bu Sokrates için Protagoras'ın sofistike bir hareketle kendini beğendirme çabasından başka bir şey değildir (Platon, 2017, 34-35, [317-318]).

Protagoras kendisinden bilgi almaya gelen Hippokrates'in günden güne verdiği bilgilerle daha iyiye gideceğinden bahseder. Lakin Sokrates bunun çok da şaşılacak bir şey olmadığı görüşündedir. Çünkü yeni bir bilgi ile herkes daha iyi olabilecektir. Sokrates için önemli olan, elde edilen bilgi ile iyi olmak değil, hangi bilgi konusu ile iyi olunduğudur (Platon, 2017, 36, [318]). Sokrates için çok değerli olan bilgiler içerisinde hakikati barındıran felsefi içerikli bilgiler olmaktadır. Protagoras da kendisi için gerekli olan bilgiyi Hippokrates'e öğreteceği konusunda ısrarcıdır. Ona öğreteceği şeyler "*ev işlerini ya da kent işlerini iyi bir şekilde yapma ve bunlardan iyi bir şekilde bahsetme becerisine sahip*" (Platon, 2017, 36, [319]) olmaktadır (siyaset felsefesinin bazı noktalarını da vurgulamış olur). Bu Sokrates'e göre bir siyaset sanatıdır. Yani iyi vatandaşlar yetiştirmektir. Ancak Sokrates böyle bir bilimin öğretilmeyeceği görüşündedir. İşin uzmanı olmayan birinin bunu anlatması, onun için doğru değildir. Zengin, fakir, soylu, halktan herkes devlet işleri ile ilgili bir şeyler ileri sürebilir ancak bunları bilgili bir şekilde yaptıkları muammadır. Bu nedenle devlet işleri yani siyaset bilimi herkese öğretilemez. En bilge kişiler bile öğrendikleri bilgileri diğerlerine öğretilmezler. Aynı zamanda erdemler de herkese öğretilir değildir. Örneğin erdemler çocuklara öğretilmez (Platon, 2017, 37 [319]). Çünkü onlar daha deneyimlediklerinin başındadır. Aynı şekilde çok sayıda insan son derece bilge olmasına rağmen bu bilgeliğini ne akrabalarına ne de yakınlarına aşılayabilirler.

Sokrates bahsi geçen bu görüşlerden hareketle Protagoras'tan bu erdemlerin insanlara öğretilir olup olmadığını açıklamasını ister (Platon, 2017, 38, [320]). Protagoras erdemliliği açıklayabilmek için konuya, siyasetin nasıl ortaya çıktığı ile başlar. Siyaset, yaşama insanların gelişi ile başlamıştır. Ancak insanlar ne kadar bir arada bulunurlarsa bulunsunlar "*siyaset sanatına sahip olmadıkları için birlik içerisinde olma durumları bozulmaktadır*" (Platon, 2017, 40, [322]). Örneğin Zeus insanlara zarar gelmesinden korktuğu için, Hermes'ten onlara utanma ve dostluk duygusunu kazandırmasını ister. Zeus için herkes, dostluk ve utanmadan pay alırsa şehirlerin varlıklarını sürdürebilecektir ve bu sürdürülebilirlik için bir yasa koymak gereklidir. Bu nedenle Protagoras bir konu hakkında uzman olan kişilerin bilgi vermesi konusunda Sokrates'e katıldığını dile getirir. Ayrıca Protagoras, doğruluk ve ölçülülük gibi erdemlerin temeline dayanan kelimeleri siyasette ifade etmenin doğru olduğu görüşündedir. Çünkü herkesin vatandaşlık erdemine sahip olmalıdır. Bu insanlar erdemli olmazlarsa kent de var olamaz. Uzmanlık gerektiren şeylerin doğruluğunun kesin olduğu takdirde erdeme uygun davranmazsa dışlanacağını ve bilgeliğinden şüphe edileceğini, fakat doğruluk ya da diğer vatandaşlık erdemleri söz konusu olduğunda, bir insan hatalı olduğunu kabul ederse durumun delilik kabul edilmeyeceği görüşündedir (Platon, 2017, 41, [323]). Çünkü ona göre, herkesin bu erdemden ortak bir payları vardır. Bu nedenle bu konuda görüş belirtmeleri doğru bulunabilir.

Protagoras'a göre sahip olunan erdem, doğanın sunduğu ya da tesadüfi bir şekilde, öğrenme yoluyla ya da çalışma ile elde edilecek bir şey değildir. Eğer bir insanın doğuştan bazı eksiklikleri varsa, o insana öfkelenmeyiz. Çünkü böyle insanların eksiklerini tamamlamaları beklenmez. Onlara ceza da akıl da verilmez, sadece acınır. Yani bir insan çirkin, kısa boylu ya da zayıf diye öfkemize maruz kalmaz. Çünkü bu türden özelliklerin doğuştan geldikleri ve tesadüfi olarak bizde olduğunu biliriz. Oysa "*çalışmamak, yapmamak, öğrenmemek gibi şeylerden kaynaklanan kötülükler görülüyorsa, o zaman birilerine akıl verebiliriz, onları azarlayabiliriz ya da cezalandırabiliriz*" (Platon, 2017, 44, [323]).

Protagoras için zaten herkes, erdemsizlikten kaynaklanacak kötülükler karşılığında çıkar. Onun için bir ceza dahi, insanı erdemli olmaya itecektir. "*Bir insanın gerçekte yaptığı şeyden dolayı değil, o şeyi bir daha yapmaması için cezalandırırız*" (Platon, 2017, 43, [324]). Bu cezalandırmalarının nedeni de başkalarına da örnek olunması içindir. Amaç suçun engellenmesi olduğu takdirde, erdemliliğin de

öğretilebilir olacağı sonucu çıkar. Cezalandırma eylemi hem kişinin kendisi hem de devlet için yapılırsa herkes aynı düşüncede olacaktır.

Protagoras Atinalıların hem de diğer kent insanlarının doğru davranmadığını düşündükleri insanları cezalandırdığını söyler. İşte bu yüzden de Atinalılar da erdemın kanıtlanabilir bir şey olduğunu kabul etmiş durumunda olurlar. Protagoras bu şekilde Sokrates'in sorusunu cevapladığını düşünür. Sokrates çocuklara erdemın öğretilmeyeceği görüşündedir, ancak Protagoras anne-baba aracılığıyla bunun öğretilabilir bir şey olduğunu savunur. Ayrıca öğretilen her alan bir erdemi içerir ve bu şekilde çocuklara aşılabilir böyle bir durumun olabilmesi için de çocukların erken yaşta eğitilmesi gerekir ve bunu da ancak zenginlerin yapabileceğini söyler (Platon, 2017, 44-45, [325-326]).

Protagoras'a göre aynı şekilde "*şehirler de yasa koyucuların hazırladıkları yasalara uygun bir şekilde yönetmek ve yönetilmek isterler, bunu yapamayanlara ise ceza verirler*" (Platon, 2017, 45, [326]). Bu cezanın ıslah etmek amacıyla verildiğini vurgular. Sonuç olarak erdemın öğretilmesi için hem devlet hem de insanlar çaba harcar. Bu yüzden asıl erdemın öğretilmeyecek bir şey olduğunu düşünenlerin garipsenmesi gerektiğini savunur. Yasaların uygulandığı bir yerde, erdemli olmayan kötü bir insan bile, doğal halinde bulunan insanlardan (bir hayvan gibi), daha doğru ve bilgili bir insan olarak kabul edilir. Bu durumda Protagoras herkese bir miktar da olsa erdem öğretilabilir olduğuna inanırken ve Sokrates ise erdemın hiç öğretilmeyeceği yönünde bir anlayış kabul eder (Platon, 2017, 46, [327]). Ayrıca Protagoras, erdem konusunda kendini övmekten yana da kalmaz. Kendine ödenen paralarla erdemi ne kadar iyi öğrettiğini dile getirir. Erdem konusunda çocuklardan ümit kesilmeyeceğini, çünkü büyümüş olmadıklarını daha deneyimlerinin başlarında olduğunu belirtir (Platon, 2017, 47, [328]).

Ardından Sokrates Protagoras'ın erdemın çatışı altında birleştirdiği 'doğruluk, ölçülülük, dindarlık' gibi konuları ele alarak şöyle bir soru yöneltir; "*erdem bir bütün müdür ve doğruluk, dindarlık gibi şeyler onun parçaları mıdır ya da bu tür erdemler aynı şeyin birbirinden farklı isimleri midir?*" (Platon, 2017, 49, [329]). Protagoras için erdem bir bütündür ve diğerleri de onun alt parçalarıdır, yani bir yüzün parçaları gibi. Aynı zamanda bilgelik ve cesaretin erdemın en önemli parçaları olduğunu söyler ve diğer parçalardan farklı olduğunu dile getirir. Sokrates ise buna karşılık erdemın parçaları arasında "*sanat, doğruluk, ölçülülük ya da dindarlığa benzeyen bir parça*" (Platon, 2017, 49, [330]) nın olmadığını söyler. Yani her biri birbirinden farklı parçalara sahiptir. Sokrates aslında bu soruları Protagoras'ın ortaya attığı sanıların varsayımsal sonuçlar ortaya koymaktan başka bir şey olmadığını göstermek için sormaktadır. Önemli olan gerçekten inanılan şeyleri tartışmaktır (Platon, 2017, 51, [331]).

Erdeme eş orak bilgelik, ölçülülük kabul edilirken bunların zıttı delilik kabul edilir. Güçlülüğün zıttı zayıflık, iyinin zıttı kötü, incenin zıttı kalın gibi örnekler verilir. Protagoras'ta ölçülülük ve bilgelik aynı ama farklı anlamları olan erdem biçimi olarak kabul edilir. Ancak Sokrates ikisinden hangisinin doğru kabul edilmesi gerektiği konusunda tereddütte kalır. Aynı zamanda birbirine zıt olan şeylerin de zıtlıklardan dolayı kaynaklanan sorunların da nasıl bir sonuç vereceğini kestiremediğini dile getirir. Ayrıca Sokrates için genelde zıtlıkları erdem bakımından iyi ve kötü şekilde adlandırdığımızda bir karışıklık durumu ortaya çıkacaktır. Çünkü insanlara yararlı olmayan şeyler de iyi olabilir (Platon, 2017, 52-55, [332-333]). Örneğin hayvanlara yararlı olmayanlar bazı bitkilere yararlıyken, bazı şeyler de ağaçların köklerine yararlıdır. Örneğin kenevir bitkisi sağlık sektöründe bazı ilaç ve kremlerde iyileştirici etkiye sahipken bilinçsiz ve bilgisizce fazla kullanımı vücuda bağımlılık yapan ve sonucu kötü sonuçlar doğuran bir etkiye neden olmaktadır. Erdemın insanlar için iyi ve kötü anlayışında diğer varlıklardan daha farklı bir durumda olduğu açıktır (Platon, 2017, 56, [334]).

Protagoras ve Sokrates'in karşılıklı atışmalarının dinleyicilerinden olan Prodikos için erdemi elde tutmak kolay değildir. Her an kötü olana kayabiliriz. İyi olmak kötü olmakla aynı kefeye dahi konulamaz, konulacak olursa eğer bu Tanrı'ya saygısızlıktır. Çünkü Sokrates için bu iyi ve kötü olma durumu Tanrı'ya ait özellik olamaz.

Sofistlerin her şeyi öğretebileceği düşüncesini eleştiren Sokrates, "*Kendini bil, ölçsüzlükten uzak dur*" (Platon, 2017, 66, [343]) sözü ile erdemlerin belli bir ölçü dahilinde açığa çıkacağına inanmaktadır. Bilge insan kısa sözler kurandır Prtagoras gibi uzun uzun cümlelerle konuyu dolandırmaz. Bu durumda Protagoras Sokrates için ölçülü bir insan değildir.

Simonides aracılığıyla iyi adam olma, kötü adam olma konularına değinen Sokrates, bir insanın büyük bir felaket yaşamadığı takdirde kötü olmaktan sıyrılmış olacağından söz eder. Zaten tamamen kötülükten sıyrılmış olmak demek Tanrı olmak demektir. Bu nedenle bu özellik yalnızca Tanrı'da vardır (Platon, 2017, 67, [344]). Bilen, bilge olan iyi bir insanın ancak zor durumda kaldığında kötü bir insan olabilir. “İyi insanlar bir şeyi başarırlarsa iyidirler, başaramazlarsa kötüdürler” (Platon, 2017, 68, [345]). Burada başarmanın ne ile ilgili olduğu ve insanı iyi yapanın ne olduğu gibi sorular sorulur. Ayrıca kötü olmanın tek bir nedeni olduğu dile getirilir. Bu da bilginin yok olmasıdır. Yani asıl kötülük budur. İnsan uzun süre boyunca iyi kalıyorsa bu şekilde iyi olmaya devam edeceği dile getirilir. Simonides'e göre Tanrılar bu türden insanları çok daha fazla sever. İyi ve kötü tartışması Simonides ve Pittakos arasında geçer. Sokrates bu iki diyaloga karşılık bilge bir insanın, bir başkasına bilerek hata yapacağını, günaha gireceğini veya kötü şeyler yapacağını düşünmez (Platon, 2017, 68-69, [345]). Bazen bir insanın diğer insanlarla istemeden de olsa iletişim kurmak zorunda kaldığını ve aslında bunun da dostluğu gösterdiğini dile getirir. Sokrates bu şekilde akraba, aile, şiiir, şair, iyi ve kötü olma durumları gibi konuları tartışarak asıl probleme geri dönmek ister. Yani erdeme ve onun parçası olan bilgelik, dindarlık, ölçülülük, doğruluk ve cesarete (Platon, 2017, 73, [349]).

Sokrates'in sorduğu sorular şunlardır; bu beş şeyin tek bir ismi mi vardır yoksa bunların her biri ayrı özelliklere sahip ve birbirlerinden farklı şeylere verilen isimler midir? Protagoras bunlara erdemlerin bölümleri der. Hatta bu dördü arasında benzerlikler kurulabileceğini ancak cesaretin bunların daha da dışında kaldığını söyler. Burada cesareti, cüretkâr olmakla kıyaslar bu ikisinin birbiriyle aynı olup olmadığı tartışılır. Daha sonra hoş olan şeylerin iyi mi kötü mü olduğu üzerinde durulur. Bilimin erdem ile ilişkisi ele alınır. Sokrates cesaret ve erdem arasındaki ilişkinin kurulabilmesi için çoğunluğun düşüncesini incelemenin gerekliliğinden söz eder. Zevklerin bize ne durumda kötülük getireceği konusuna değinilir. Hem acı hem de iyi olan şeylerin nasıl bize iyi geldikleri tartışılır. Kötülüğün büyüklük ve küçüklük değerine göre hoş olma durumu tartışılır. Bir şeyin zevk verme durumunun dengelenmesinin ölçü sanatıyla olabileceği dile getirilir. Yani zevkleri ve acıları doğru değerlendirmek ölçü sanatıyla gerçekleşir. Ölçmek bilim ya da sanattır. Cahillik ve bilgililik durumları birbiriyle kıyaslanır ve bunlara dayanarak Sokrates, Protagoras'ın yanlışlarını ortaya tek tek çıkardığını savunur. Tam olarak Sokrates, cesaret ve korkaklık üzerine kıyaslama yaparak bunların erdemle bağlantılı olup olmadığını söyleyip konuşmayı bitirir (Platon, 2017, 74-91, [350-361]).

Sonuç

Sonuç olarak Protagoras ve Sokrates arasında geçen bu diyalog erdemliğin ne olduğuna ve erdemliliğin öğretilbilir bir şey olup olmadığına dair konuları içerir. Protagoras ve Sokrates erdemlilik konusunda zıt görüşleri benimser. Protagoras erdemliliğin çocukluktan öğretilbileceğini düşünürken, Sokrates ise öğretilmeyeceği ve kişinin bunu deneyim ile kazanacağını, hatta yeri geldiğinde düştüğü kötü hatalar dolayısıyla erdemsiz olacağını söyler. Erdemliliğin parçalarından söz edilir. Kötülüğün de yalnızca insanlara ait bir özellik olduğu görüşünü savunur. Protagoras'ı parayla ders vermesi dahilinde kendisini Sofist gibi göstermesinden dolayı iğneleyici sözlerle, Sofistler gibi erdemsiz ilan etmeye çalışır.

Kısaca Platon'un da eserinde bahsettiği Protagora'nın insan her şeyin ölçüsüdür görüşüne bakacak olursak; insanın her şeyin ölçüsü olduğu ona göreli bir şekilde atfettiği özelliklerdir. Örneğin ağacın ağaç olduğundan haberi yokken ona bizler ona ağaçlık özelliğini atfederiz ya da dilsel olarak o şekilde ifade ederiz. Ayrıca bizim yok dediğimiz şeyler de yok olmaktadır. Örneğin Antik Yunan döneminde onlarca tanrının varlığından söz edilebilirken zamanla onların varlıkları ortaya attığımız yeni tanrı varlıkları ile birlikte yok olmuştur. Platon, genelde diyaloglarında sofistleri, özde ise Protagoras felsefesini pek çok açıdan eleştirmiştir. Platon'un Prtagoras felsefesini eleştirmesindeki maksat onun insanı her şeyin ölçüsü olarak görmesidir. Çünkü Protagoras bu görüşle toplumsal temele bağlı rölativist bir görüş sergilerken Platon böyle bir şeyin evrensel bağlamda mümkün olmayacağını göstermek ister. Nihayetinde evrensel anlayış geneli oluşturması ve rölativist tavrın ise bireyi işaret etmesi nedeniyle Platon'un da bu görüş yıktığı söylenemez. Platon, her ne kadar evrensel olanı savunsa da bireysellikten kurtulamadığı için rölativizmi çürütemez.

Kaynakça

- Balaban, O. (1999). *Plato and protagoras: Truth and relativism in ancient greek philosophy*. New York: Lexington Books.
- Bigger, G. P. (1968). *A platonic inquiry*. Charlotte: Louisiana State Universty Press.
- Durmaz, N. (2020). Theaitetos diyalogunda Platon ve protagoras arasındaki ilişkiye dair bir değerlendirme, tabula rasa. *Felsefe & Teoloji Dergisi*, 35, online published 01.07.2021 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1733579>
- Koçak, B. (2020). Platon'un diyaloglarında insan. [*Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*]. Erzurum Atatürk Üniversitesi.
- Lampert, L. (2010). *How philosophy became socratic*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Platon. (2017), Protagoras: diyaloglar 22. F. Akderin (Çev), Say Yayınları.
- Russell, Daniel, C. (2005). *Plato on pleasure and the good life*. Oxford University Press.
- Schiller, F.C. Scott. (1908). *Plato or protagoras*. London: Marshall.
- Shorey, P. (1903). *The unity of plato's thought*. Chicago: University of Chicago Press.
- Taylor, C.C.W. (2006). Socrates the sophist. L. Judson & V. Karasmanis (Eds.), *Remembering socrates*, New York: Oxford University Press.
- Watson, J. (1907). Plato and protagoras. *The Philosophical Review*, 16(5), 469-470.